

МОВНА СИТУАЦІЯ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДЕВІАЦІЙ АНТРОПОНІМНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Юлія Макарець

Abstract

The article is dedicated to the deviant tendencies in the subsystems of the proper names in the Ukrainian language. The phonetic and morphological deformations of the official proper names were collected and the extralinguistic factors of the destruction of norms in the Ukrainian language have been investigated. Since a proper name is a linguistic and legal phenomenon at the same time, the problem is analyzed both in linguistic and legal terms, with special attention to the official spelling as it is considered to be the realization of a person's right to a name.

Keywords: anthroponym, anthroponimicon, proper name, the right to name.

Антропонімна система кожної мови виходить поза межі власне лінгвістичних явищ і існує на перетині різних вимірів буття народу. Вона синтезує в собі історико-соціальну й мовно-культурну семантику, що дає змогу відстежувати за її розвитком ті соціокультурні зрушення, що відбуваються в суспільстві на різних етапах його розвитку. Саме тому антропонімікон, попри тривалу традицію його вивчення, продовжує привертати увагу науковців і все частіше стає об'єктом міждисциплінарних досліджень. В українській науковій традиції інтерес до антропонімії розпочався з наукової розвідки Івана Франка *Причинки до української ономастики*. Надалі ця проблема потрапляла в поле наукових інтересів Л. Гумецької, І. Ковалика, В. Німчука, П. Чучки, Ю. Редька, Р. Осташа, Л. Масенко, Л. Кравченко та ін. Були видані словники українських антропонімів, найвідоміші з яких – *Власні імена: Словник-довідник* (укладачі Л. Скрипник, Н. Дзятківська), *Слов'янські особові імена українців: Історико-етимологічний словник* (укладач П. Чучка) та *Словник сучасних українських прізвищ у 2-х томах* (укладений Ю. Редьком). Та попри те, що антропонімна система української мови має глибокі традиції і кодифікована в словниках, сучасні тенденції в ній, засвідчені записами особових імен у офіційних документах, змушують говорити про її загроженість через інтерференцію російськомовної антропонімною традиції.

Метою дослідження стало з'ясування дев'ятивних тенденцій в антропонімній системі сучасної української літературної мови, а саме в підсистемі власних імен. Акцент зроблений на офіційних фіксаціях імен як таких, які мають, крім власне лінгвістичного й соціально-психологічного, ще й правовий вимір, оскільки офіційне ім'я є елементом тричленної системи ідентифікації особи в українській традиції.

Система особових імен української мови за своїм складом є строкатою. Її ядро становлять імена християнської традиції, які були запозиченні з прийняттям християнства (*Іван, Олексій, Михайло, Григорій, Петро, Федір, Ганна, Олена, Катерина*). Поряд із ними досі використовують і давніші імена язичницької традиції та давньоруські (*Любко, Борис, Володимир, Ярослав, Всеволод, Лада*), зокрема й скандинавські за походженням (*Ігор, Олег, Ольга*), а також імена, що прийшли з інших західно- і східнослов'янських мов (*Зорян, Ян, Ванда, Влада, Яніна*). Деякі з імен увійшли в українську мову за радянських часів (*Лілія, Сніжана, Слава*) або були запозичені в новітній час із західноєвропейських мов (*Артур, Едуард, Аделаїда, Ніколь, Ангеліна, Аліна, Аліса, Анжела, Жанна, Елеонора*) (Жайворонок 2007: 215–217). За час функціонування на українському ґрунті вони здебільшого зазнавали тих чи тих змін. Так, наприклад, запозичене ще в X ст. зі скандинавської *Ingvarr* перетворилося на сучасне *Ігор*, відобразивши процес перетворення дифтонгоїдів із назальним компонентом у слов'янських мовах; в іменах *Олексій* і *Олександр*, запозичених із грецької, відобразився перехід початкового /a/ в /o/ (на відміну від форм російської мови *Алексей* і *Александр*); ім'я *Володимир* відобразило утворення першого повноголосся на українському ґрунті тощо. У народному середовищі витворювалися розмовно-побутові варіанти імен, які з часом ставали самостійними іменами: *Леся* – скорочення від *Олеся*, *Юрій* – похідне від *Георгій*, *Олець* – від *Олександр*; на ґрунті української мови в багатьох чоловічих іменах до кінцевого приголосного був доданий /o/: *Данило, Дмитро, Михайло, Павло, Петро* (у російській мові *Даниил, Дмитрий, Михаил, Павел, Петр*) тощо. Тож імена постійно зазнавали мовної адаптації на шляху до перетворення на органічну частину українського іменника.

За радянських часів були популярними іншомовні імена, якими доти називали дітей представники вищих соціальних прошарків (*Едмунд, Роберт, Берта, Елла, Емма, Жанна, Інна, Рима*), імена літера-

турних та міфічних героїв (*Аврора, Аеліта, Аріадна, Спартак*), з'являлися нові під впливом культу комуністичних вождів (*Владилен* від *Владимир Іллич Ленін*, *Ліна* від *Сталін*, *Марлен* від *Маркс, Ленін*, *Нінель* – анаграма від *Ленін*). Сьогодні ж ім'я новонародженій дитині обирають батьки. “При цьому вони навряд чи враховують, а часто просто не знають первісного значення обраного імені... Тому деякі імена відходять у минуле (*Векла* – ‘слава’, *Агафон* – ‘добрий’, *Пульхерія* – ‘красива’). Сучасні батьки оберуть радше ім'я на зразок *Едуард* або *Алла*, і їх не хвилюватиме їхнє значення (*Едуард* – ‘охоронник майна’, *Алла* – ‘одержана за обміном’)” (там само, 224). Серед негативних тенденцій пострадянського періоду Л. Скрипник у передмові до словника-довідника власних імен зауважує звуження іменника, захоплення “модними іменами”, через що з'являються численні тезки, забуття традиційних імен, відсутність належної уваги до естетики (наприклад, чи пасує ім'я до прізвища й по батькові) (Скрипник–Дзятківська 1996: 13–14).

У дослідженнях сучасної української антропоніміки послідовно відзначають і певні позитивні зрушення у виборі імен для дітей, які виникли на тлі піднесення національної свідомості з проголошенням незалежності. Повернулися християнські імена-символи (*Антоній, Борис, Гліб, Миколай*), дітей частіше стали називати на честь святого, у день якого вони народилися (*Андрій, Дмитро, Павло, Петро, Юрій*), набули популярності українські імена (*Назар, Дарина, Леся, Ярина*) (Кравченко 2014: 43–46). Водночас поглиблюються і негативні процеси, які розпочалися у попередні періоди. Продовжується зросійщення офіційного українського іменника, відбувається фонетичне, а часом і морфологічне відчуження імен, які вже протягом тривалого часу були його органічним компонентом.

Сьогодні в офіційні документи все частіше потрапляють імена, написані без дотримання правил чинного українського правопису. Під час дослідження були проаналізовані імена понад 4-х тисяч осіб (об'єктом аналізу стали списки осіб, зарахованих на I курс у Київський національний університет імені Тараса Шевченка – понад 3,5 тисячі осіб, та списки студентів факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова – понад 550 осіб). Так, у списку зарахованих (Список) поряд із ім'ям *Ганна* (трапляється 118

разів) зафіксоване ім'я Анна без українського протетичного /г/. Трапляється й запис Аня (наслідування російського розмовного варіанту імені; 1). Ім'я *Олена* записують як Альона (за його звучанням у російській мові; 14), Єлена (1) і Лена (наслідування російського розмовного варіанту імені; 1). Українське ім'я *Дарина* трапляється, крім свого традиційного запису, також у варіантах Дар'я (61), Дарія (26) та Дарья (1). Українське ім'я *Христина* записують як Крістіна (11) та Кристина (9). Серед чоловічих імен найчастіше порушують норми чинного українського правопису в написанні імен *Євген* (записують як Євгеній (14), ігноруючи морфологічне освоєння імені українською мовою), *Кирило* (записують як Кирилл (1) або Кирил (2)), *Микита* (записують Нікіта (7) та Нікита (1)), *Данило* (ім'я трапляється у варіантах Данііл (6), Данііл (1), Даниїл (1)), *В'ячеслав* (записують Вячеслав (5)). Крім того, зафіксовані девіативні форми імен *Милослава* (Міласлава), *Маргарита* (Маргаріта), *Єлизавета* (Єлізавета), *Рината* (*Ріната*), *Давид* (Давід), *Марина* (Маріна), *Гліб* (Глеб), які наслідують російську вимову й ігнорують фонетичні властивості української мови, зокрема появу в ній голосного високо-середнього підняття /и/ та виникнення /і/ на місці етимологічного /е/ у закритому складі.

Ненормативні для української мови форми імен набувають у ній все більшого поширення. Так, наприклад, серед студентів денної форми навчання факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка НПУ імені М.П. Драгоманова у 2017 році на 16 Олен припадало 8 Альон, навчалось 7 Дарин, 5 Дарій та 10 дівчат, записаних як Дар'я, а разом із 10 Ганнами – 19 Анн. Тож фонетична та почасти морфологічна деформація одиниць української антропонімної системи перестає бути лише тенденцією – подекуди девіативні форми переважають у офіційній практиці іменування, що особливо помітно в підсистемі жіночих імен. Причини цього, крім мовного нігілізму або незнання правописних норм батьками (іноді – працівниками РАЦСу), – прогалини у вітчизняному законодавстві, де не передбачений жодний контроль за дотриманням норм державної мови при записі імені в офіційних документах.

Тенденції у називанні дітей в останні роки можна простежити, наприклад, за *Алфавітним переліком імен дівчаток і хлопчиків*, який веде Державна служба статистики України (Головне управління статистики у Львівській області) (Алфавітний перелік).

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ганна	20	17	18	13	11	10
Анна	688	813	942	1001	915	890
Аня	1	3	3	2	3	–
Анюта	–	–	–	–	–	1
Олена	238	211	203	197	161	137
Оленка	1	1	2	1	–	–
Альона	4	–	2	–	1	1
Дарина	222	310	311	363	325	274
Даріна	1	–	–	–	–	–
Дарія	100	110	109	95	71	67
Дар'я	1	5	1	1	1	2
Дар'я	6	15	13	4	7	5
Євген	64	61	51	65	63	58
Євгеній	12	14	15	12	8	14
Данило	408	417	440	500	445	444
Даниїл	–	2	1	–	1	4
Даниїл	67	87	79	88	71	67
Даніїл	1	1	3	2	–	–
Даніїл	4	2	1	1	3	–
Данил	–	1	–	–	–	–
Данеїл	–	–	1	–	–	1
Давид	144	181	209	217	265	335
Давід	5	7	7	6	9	7
Микита	10	18	13	12	16	16
Никита	1	1	1	–	–	1
Нікіта	26	9	7	9	1	12

Аналізований Перелік засвідчує й інші паралельні форми: **Єлизавета** – Єлізавета – Єлісавета – Єлісавета – Ліза, **Катерина** – Єкатерина – Єкатеріна – Катя – Катря, **Магдалена** – Магдалена – Магдаліна – Магдаліна, **Мая** – Майа – Майя, **Мер'єм** – Мерем, **Мілена** – Мілена, **Олена** – Єлена – Єлена – Лена, **Павлина** – Павліна, **Патриція** – Патриця, **Таїсія** – Таїсія, **Тетяна** – Татяна – Таня; **Демид** – Демід, **Дем'ян** – Демян, **Кирило** – Кирил – Кирилл – Кіріл – Кірил – Кірілл, **Константин** – Константин – Констянтин, **Михайло** – Михаїл – Михайл, **Микола** – Миколай – Николай – Ніколай, **Маркіян** – Маркіан, **Назар** – Назарій – Назарко, **Петро** – Піотр.

Сьогодні при реєструванні імені дитини в Україні більшу роль відіграє батьківський суб'єктивізм, ніж приписи українського правопису. Органи державної реєстрації актів цивільного стану не мають

повноважень відмовити в тому, аби записати дитину під обраним батьками ім'ям на тій підставі, що воно, наприклад, не вказане в довіднику імен або є скороченим чи пестливим. У зв'язку з цим уже не один рік на практиці під час реєстрування дітей виникають суперечки між батьками і працівниками РАЦСів, зокрема тоді, коли батьки хочуть зафіксувати недокументальний варіант імені (Скрипник–Дзятківська 1996: 14–15). Вирішальним при цьому стає аргумент батьків, що вони мають право дати дитині те ім'я, яке вважають за потрібне. Відсутність державного контролю на цьому рівні – суттєва прогалина вітчизняного законодавства, адже офіційне ім'я людини існує на перетині лінгвістичного й юридичного вимірів. Коли дитина народилася, її потрібно зареєструвати, тобто записати її ім'я, прізвище і по батькові в актову книгу і в свідоцтво про народження, пізніше ім'я зафіксоване в документах, що посвідчують особу, її майнові чи немайнові права тощо. Усе це перетворює ім'я на юридичний факт, один із засобів ідентифікації та легалізації особи в суспільстві. Та попри це при офіційній реєстрації дитини доводиться покладатися на здоровий глузд батьків, які мають усвідомлювати, що дитина виросте й до неї звертатимуться офіційно.

Під час оформлення паспорта вимогу записати ім'я саме так, як цього бажає заявник, також здебільшого виконують, адже вона має під собою правове підґрунтя: кожна людина має право на ім'я. Та все ж потрібно з'ясувати межі цього права, хоча часто воно помилково сприймається як нічим не обмежене. Право на ім'я – важливе особисте немайнове право кожної людини. У ст. 294 Цивільного кодексу України (ЦК) визначено, що фізична особа має право на ім'я (п. 1), зокрема на транскрибований запис її прізвища та імені відповідно до своєї національної традиції (п. 2), тобто на точне відтворення його звучання. В умовах сучасних реалій України саме таке формулювання часто стає підставою для скарги про порушення особистих прав у разі відмови реєструвати ім'я в тому вигляді, у якому особа того бажає. Значно мірою це пов'язано із тим, що частина українців унаслідок тривалої політики росіянізації тепер ідентифікує себе російськомовною. За цих обставин виникає зіткнення між особистими інтересами фізичної особи та інтересами конституційно закріпленої державної мови.

Подібний конфлікт має місце не тільки в Україні, а і в інших державах, а часом стає і приводом для звернення до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Прецеденти, які мали місце у його практиці, засвідчують, що питання, пов'язані з реєстрацією та зміною імені, підпадають під ст. 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція), згідно з якою кожна людина має право на повагу до її особистого і сімейного життя. Це обґрунтовано в рішеннях у справах *Burghartz (Бурґхартц) проти Швейцарії* (від 22 лютого 1994 р.), *Stjerna (Стєрна) проти Фінляндії* (від 25 листопада 1994 р.), *Guillot (Гійо) проти Франції* (від 24 жовтня 1996 р.), у яких ідеться про те, що оскільки ім'я і прізвище – спосіб ідентифікації особи як у суспільстві, так і в родині, то стосуються особистого і сімейного життя (Софінська 2014). У рішенні в справі *Ahmut (Ахмут) проти Нідерландів* (від 28 листопада 1996 р.) вказано, що ст. 8 Конвенції спрямована на те, аби захистити особу від свавільного втручання державної влади та забезпечити повагу до її сімейного життя. Разом із тим зазначено, що необхідно зберігати баланс між інтересами окремої особи, з одного боку, та суспільства – з іншого, а тому держава повинна мати в питаннях реєстрації і зміни імені “певну свободу розсуду”.

У роз'ясненні щодо практики ЄСПЛ, опублікованому на офіційній веб-сторінці Міністерства юстиції України, зазначено, що “встановлення Державою-учасницею Конвенції певного внутрішнього порядку викладення імен та прізвищ не розцінювалось Судом як порушення прав осіб на повагу до приватного і сімейного життя. Більше того, Суд допускає досить широкі межі розсуду для національних органів Договірної сторони щодо встановлення внутрішнім законодавством обмежень щодо вільного вибору імені особою чи його зміни” (Коваль). Визначаючи, чи мало місце втручання в право особи на приватне життя, ЄСПЛ звертає увагу на незручності, яких завдала особі відмова державних органів зареєструвати чи змінити ім'я (прізвище), та “чи становила така відмова надмірний тягар для особи”. Так, щодо реєстрації імені дитини показове рішення у справі *Guillot проти Франції*. У ньому зазначено, що відмова національних органів зареєструвати ім'я дитини “Fleur de Marie” не порушує ст. 8 Конвенції, бо стосується тільки офіційних документів і не забороняє так називати дитину в повсякденному житті. ЄСПЛ зробив висновок, що незруч-

ності через використання одного імені як офіційного, іншого – у приватному житті не настільки відчутні, щоб говорити про неповагу.

У справах *Mentzen (Менцен) проти Латвії (2004)* та *Kuharec (Кухарец) проти Латвії (2004)* (Латвія) ЄСПЛ відхилив скаргу заявниць на те, що їхні прізвища в офіційних документах записали відповідно до латвійської мовної традиції. У роз'ясненні уряду Латвії вказано, що національні органи мають користуватися широкими межами розсуду щодо написання імен та прізвищ. Суд прийняв цю позицію, наголосивши, що державна мова – конституційна цінність, як і територія та прапор. Тому не в компетенції Суду вирішувати питання про орфографію імен у латвійській мові. Саме держава гарантує громадянам застосування мови у відносинах з державними органами, тому вона має право самостійно встановлювати правила застосування офіційної мови у документах, які посвідчують особу. Крім того, написання імен відповідно до правил офіційної мови не перешкоджає, на думку Суду, заявникам користуватися своїми політичними, економічними та соціальними правами.

У справі про застосування ст. 8 Конвенції щодо порушення права на ім'я була відповідачем і Україна. ЄСПЛ розглянув справу *Булгаков проти України (Булгаков)*. Заявник, росіянин за походженням, скаржився, що в паспорті громадянина України його ім'я записали як Дмитро Володимирович, а не Дмитрій Владімірович, чим державні органи порушили його право на власне ім'я. Відповідно до чинної на той момент редакції Положення про паспорт громадянина України, затвердженого Постановою Верховної Ради України від 26 червня 1992 р. № 2503-ХІІ, усі записи в паспорті й відомості про його власника повинні бути виконані українською та російською мовами (при цьому запис імені та прізвища українською мовою мали виконувати за українським правописом відповідно до усталеної практики написання імен). У роз'ясненнях уряду України зазначено, що таке втручання відповідає §2 ст. 8 Конвенції, бо вчинене на основі закону (там само). Спосіб українізації російських та білоруських імен має давню традицію. Ім'я християнського походження набуває в кожній зі східнослов'янських мов своєрідної місцевої варіації, що зумовлює певні відмінності у вимові та написанні, тому, наприклад, українському Дмитро відповідає російське Дмитрій. Як зазначає Л. Масенко, “в живомовній народній стихії канонізовані форми імен зазнавали адап-

тації. [...] В результаті виникали відмінні від канонічних народні варіанти християнських імен. В імені Федір важко впізнати канонічну форму Теодор (Феодор), в Панасі – Атанасія (Афанасія), в Якимі – Іоакима, в Остапі – Євстафія” (Масенко 1990: 12). Фонетичне й словотвірне освоєння імен, надання їм місцевих мовних рис не чуже й іншим народам. Наприклад, такі нібито різні імена як Іван (укр.), Ян (польс.), Юхан (фін.), Джон (англ.), Жан (франц.) насправді з’явилися на основі того самого імені, яке в Іудеї вимовляли як Йоханаан і означало воно ‘божа благодать’, ‘божий дар’ (там само).

У справі Булгаков проти України Європейський суд з прав людини не визнав порушення прав заявника, оскільки в східнослов’янських мовах усталилася практика “перекладу імен”. Однак відтоді мовне законодавство України і Порядок оформлення паспортів був змінений (Наказ). До прийняття рішення про неконституційність Конституційним Судом України 28 лютого 2018 року був чинним закон “Про засади державної мовної політики”, яким встановлено, що кожен громадянин має право на те, аби використовувати своє прізвище та ім’я (по батькові) рідною мовою згідно з традиціями цієї мови, а також право на їх офіційне визнання (Закон). Каменем спотикання стало поняття “рідна мова”, яке населення розуміє по-різному, що доводять численні соціологічні дослідження. Його дефініція в тепер визнаному неконституційним законі з’явилася через зауваження Європейської комісії за демократію через право щодо статистичних даних, якими користувалися при написанні законопроекту “Про мови в Україні” (Проект закону), поданому їй для аналізу В. Литвином у 2011 р. (Opinion). Було зауважено, що неясно, що саме розуміли під час перепису 2001 року, на який посилався законопроект, під рідною мовою – мову національної належності, побутового спілкування чи держави, у якій респондент проживає. Під час проведених уже значно пізніше перепису опитувань “більш як третина (34%) опитаних відповіли, що «це мова, якою я думаю і можу вільно спілкуватися». Майже стільки ж (32%) заявили, що це «мова національності, до якої я належу». Ще 24% респондентів вважають, що рідна мова – «це мова, якою розмовляли батьки». На думку 8% опитаних, рідною мовою є та, «якою я розмовляю найчастіше». Тож справедливо, що «запитання про рідну мову вимірює абсолютно різні речі в різних людей, а отже, не вимірює нічого» (Задоволеність мовних потреб громадян). Три-

вала росіянізація населення України призвела до того, що частина її населення, українці за походженням, визначають для себе мовою спілкування російську й тому вимагають, аби запис прізвища та імені (по батькові) в офіційних документах виконувався у транскрипції з російської. Така тенденція деформує і розхитує антропонімікон української мови, адже те саме ім'я може траплятися в двох-трьох, або й п'яти-шести варіантах. А це вже зумовлює юридичні проблеми через плутанину в документах. Тож постає потреба унормування такої ситуації. Одним із рішень може стати практика, прийнята в Австралії, Данії, Ісландії, Іспанії, Німеччині, Португалії, Угорщині. За даними інформаційної агенції BBC, ці країни мають законодавчо зареєстрований список імен, який оновлюють щороку. Саме до нього звертаються відповідні державні органи під час реєстрування дитини в суперечливих випадках (Софінська 2014).

Чинний в Україні до лютого 2018 року мовний закон не тільки не сприяв дотриманню норм української мови як державної під час запису офіційного імені громадян України, а й не відповідав реаліям мовних відносин та мовної самоідентифікації українців. Одним із його наслідків для мовної системи стало розхитування офіційного українського іменника та поява в ньому рис, не властивих українській літературній мові. Для оздоровлення української антропонімної підсистеми необхідно прописати в новому мовному законі норми, які давали би змогу зберігати властиву мові форму імені в офіційних документах, а не змінювати її відповідно до примхи кожної людини, зокрема шляхом укладання державного реєстру імен.

ЛІТЕРАТУРА

- Алфавітний перелік – *Алфавітний перелік імен дівчаток і хлопчиків Державної служби статистики України, 2011–2018.* – <http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_name/find4.asp?abc=%CB&pol=%C4%B2%C2%D7%C0%D2%CA%C0>
- Булгаков – *Булгаков проти України.* Ухвала Європейського суду з прав людини від 22.03.2005. – <<http://khp.org/index.php?id=1182337006>>
- Жайворонок, В. 2007, “Ось же і я, що хороше ім'я”. В: *Українська етнолінгвістика.* Київ: Довіра, 215–229.
- Задоволеність мовних потреб громадян – *Задоволеність мовних потреб громадян, мовна самоідентифікація громадян України.* – <<http://old.niss.gov.ua/Monitor/November09/10.htm>>

- Закон – *Про засади державної мовної політики*. Закон України від 03.07.2012 (втра- тив чинність 28 лютого 2018 року). – <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>>
- Коваль, І. *Право особи на власне ім'я в сенсі статті 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини*. – <<http://old.minjust.gov.ua/6837>>
- Конвенція – *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод*. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004>
- Кравченко, Л. 2014, *Українська ономастика: Антропоніміка*. Київ: Знання.
- Латвія – *Латвія возобновила боротьбу с русским языком*. – <<http://newzz.in.ua/main/1148825714-latvija-vozobnovila-borbu-s-russkim-jazykom.html>>
- Масенко, Л. 1990, *Українські імена і прізвища*. Київ: Т-во “Знання” УРСР.
- Наказ – *Про затвердження Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України*. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.04.2012. – <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1089-12>>
- Проект закону – *Проект закону “Про мови в Україні”*. – <http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=38474>
- Скрипник, Л. – Дзятківська, Н. 1996, *Власні імена людей: Словник-довідник*. Київ: Наукова думка.
- Софінська, І. 2014, *Право на ім'я в Україні: Конституційно-правове регулювання. Часопис Київського університету права*, вип. 1, 95–99.
- Список – *Список зарахованих і рекомендованих (ОКР “Бакалавр”)*. Київський на- ціональний університет імені Тараса Шевченка, 2017. – <<http://www.univ.kiev.ua/ua/#abit>>
- ЦК – *Цивільний кодекс України*. Закон України від 16.01.2003. – <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>>
- Opinion – *Opinion on the Draft Law on Languages in Ukraine*. Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25–26 March 2011). – <[http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)008-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)008-e.pdf)>